

ПРИНЦИП ВСЕСПІЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ (БАЗИСНИЙ) ПРИНЦИП ВІДНОСИН БАНКРУТСТВА (НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ)

THE PRINCIPLE OF COMMUNITY AS A FUNDAMENTAL (BASIC) PRINCIPLE OF BANKRUPTCY (INSOLVENCY) RELATIONS

Поляков Р.Б., PhD in law,
докторант

Запорізький національний університет

Наукова стаття присвячена дослідженню принципу всеспільності як основоположного (базисного) принципу відносин банкрутства (неплатоспроможності).

Актуальність теми обумовлена поступовою кодифікацією законодавства про банкрутство (неплатоспроможність), яка неможлива без принципів права. Вони допомагають зрозуміти сутність відносин банкрутства (неплатоспроможності), а також структуру побудови всього механізму процедури.

Автором доведено, що вчений Нового часу іспанець Сальгадо де Самоза вперше з-поміж науковців вивів найважливіший, ключовий принцип конкурсного процесу, який отримав назву «communio» (всеспільність).

«Communio» (всеспільність) включає в себе такі елементи:

- спільний боржник (debitore communi);
- спільне майно, яке відступив боржник (bonorum communem);
- спільні кредитори (creditorum communem);
- спільне судове провадження (judisium universale).

Аргументовано, що за своєю суттю принцип «communio» (всеспільність) – це свого роду правовий зв'язок, який охоплює кредиторів, боржника та його майно (рухоме, нерухоме, права, обов'язки), а також судове провадження.

Цей зв'язок має такі властивості: об'єднання; неподільність та нерозривність; публічність.

Обґрунтовано, що в основі принципу всеспільності лежить давньоримський «cessio bonorum», тобто відступлення боржником всього свого майна кредиторам під нагляд та контроль суду. При цьому сама справа про банкрутство, в якій відступлено все майно боржником, має статус *judicium universale*.

Аргументовано, що тенденція використання наукових принципів судовими інстанціями без посилання на авторів цих принципів може призвести до негативних наслідків у виді порушення авторських прав та до академічної недобросовісності. Для усунення такої проблеми пропонується внести зміни до Господарського процесуального кодексу України, доповнивши статті, які стосуються змісту судових рішень.

Виявлені ознаки принципу всеспільності: наявність конкуренції вимог кредиторів (один або більше) у спільного боржника; відступлення боржником усього свого майна кредиторам; відступлене боржником майно набуває статусу спільного, право користування (експлуатації) і розпорядження яким під контролем суду та представницьких органів кредиторів належить арбітражному керуючому; для розподілу (реалізації та оплати) або користування (експлуатації) спільним майном до суду за допомогою відповідного оголошення викликаються кредитори; кредитори, чії вимоги визнані судом, являють собою спільність, яку об'єднують грошові претензії до спільного боржника; спільна думка кредиторів знаходить своє вираження в їхніх представницьких органах (збори, комітет кредиторів); задоволення вимог кредиторів здійснюється арбітражним керуючим відповідно до черговості та привілеїв із подальшим підтвердженням правомірності виплат судом.

Доведено, що контроль і керівництво над конкурсним процесом здійснює суд у порядку *judicium universale* (універсального судочинства). *Judicium universale* індивідуальне та, відповідно, неподільне. Воно всеспільне, всеохоплююче і містить у собі безліч інших проваджень.

Запропоновано поняття *judicium universale*, або спільного судового провадження. Це комплексний судовий процес, який об'єднує в одну процедуру всю сукупність проваджень стосовно питань, вимог, претензій та спорів, пов'язаних із надзором, контролем, розподілом або експлуатацією спільного майна боржника, що підлягають вирішенню судом.

Сформульовано поняття принципу всеспільності як принципу, за яким спільність кредиторів в універсальному судовому провадженні за допомогою арбітражного керуючого та під судовим наглядом має право задовольнити відповідно до черговості та привілеїв свої заявлені та визнані судом вимоги за рахунок спільного майна, відступленого їхнім спільним боржником.

Для підвищення ефективності правозастосовної діяльності запропоновано закріпити принцип всеспільності у виді окремої статті 2-1 КзПБ.

Доведено, що сучасна процедура банкрутства опирається на один основний принцип та на низку другорядних. Другорядні принципи у зв'язку з певними факторами можуть з'являтися та зникати. Вони доповнюють і посилюють основний принцип, корегуючи його дію залежно від пріоритету або задач законодавця. Як додаткові принципи до основного – всеспільності – слід віднести: добросовісність, пріоритет процедури санації (реструктуризації боргів) та економічність.

Ключові слова: принципи відносин банкрутства, всеспільність, боржник, кредитори, процедура банкрутства, *judicium universale*.

The scientific article is devoted to the study of the principle of community as the fundamental (basic) principle of bankruptcy (insolvency) relations.

The relevance of the topic is due to the gradual codification of bankruptcy (insolvency) legislation, which is impossible without the principles of law. They help to understand the essence of bankruptcy (insolvency) relations, as well as the structure of the construction of the entire mechanism of the procedure.

The author proved that the Spanish scientist in the New Age, Salgado de Samoza, for the first time among the scientists brought out the most important, key principle of the competitive process, which was called "communio" (community).

"Communio" (community) includes the following elements:

- joint debtor (debitore communi);
- joint property, which the debtor has given away (bonorum communem);
- joint creditors (creditorum communem);
- joint legal proceedings (judisium universale).

It is argued that, in its essence, the principle of "communio" (community) is a kind of legal relationship that includes creditors, the debtor and his property (movable, immovable, rights, obligations), as well as legal proceedings.

This connection has the following qualities: union; indivisibility and inseparability; publicity.

It is substantiated that the basis of the principle of universality forms the ancient Roman "cessio bonorum", scilicet, the debtor's cession of all his property to creditors under the supervision and control of the court. At the same time, the bankruptcy case itself, in which all property is assigned by the debtor, has the status of *judicium universale*.

It is argued that the tendency of application of scientific principles by judicial authorities without reference to the authors of these principles can lead to negative consequences in the form of copyright infringement and academic dishonesty. In order to eliminate such a problem, it is proposed to make changes to the Code of Ukraine on Commercial Proceedings by supplementing articles that relate to the content of court decisions.

The signs of the principle of community have been identified: the presence of competing claims of creditors (one or more) of a joint debtor; cession by the debtor of all his property to creditors; the property ceded by the debtor acquires joint status, the right of use (exploitation) and disposal of which belongs to the arbitration manager under the control of the court and representative bodies of creditors; for distribution (realization and payment) or use (exploitation) of common property, creditors are summoned to court with the help of a corresponding announcement; creditors whose claims are recognized by the court represent a community united by monetary claims against the joint debtor; the common opinion of creditors is expressed in their representative bodies (assembly, committee of creditors); satisfaction of creditors' claims is carried out by the arbitration manager in accordance with the order of priority and privileges, with further confirmation of the legality of payments by the court.

It has been proven that the control and management of the competition process is carried out by the court in the order of *judicium universale* (universal judiciary). *Judicium universale* is individual and, accordingly, indivisible. It is universal, all-encompassing and includes many other proceedings.

The concept of *judicium universale*, or joint legal proceedings, is proposed. This is a complex legal process, which combines into one procedure the entire set of proceedings regarding issues, demands, claims and disputes related to the supervision, control, distribution or exploitation of the joint property of the debtor, which are subject to the court's decision.

The concept of the principle of community has been formulated as a principle according to which the community of creditors in universal court proceedings with the help of an arbitration manager and under judicial supervision has the right to satisfy their claims declared and recognized by the court in accordance with the order of priority and privileges at the expense of the common property ceded by their joint debtor.

In order to increase the effectiveness of law enforcement activities, it is proposed to enshrine the principle of universality in the form of a separate Article 2-1 of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures.

It has been proven that the modern bankruptcy procedure is based on one main principle and a number of secondary ones. Secondary principles may appear and disappear due to certain factors. They supplement and strengthen the basic principle, adjusting its effect depending on the priority or tasks of the legislator. As additional principles to the main one - namely the principle of community - should be attributed: integrity, priority of the rehabilitation procedure (debt restructuring) and economy.

Key words: principles of bankruptcy relations, community, debtor, creditors, bankruptcy procedure, *judicium universale*.

Актуальність. Розвиток економічних відносин в Україні в умовах воєнного стану вимагає існування інституту банкрутства. Завдяки цьому інституту юридичні та фізичні особи можуть скористатися пільгами в період їхньої неплатоспроможності, яка є наслідком спричиненої воєнними діями шкоди або погіршення стану економіки.

У зв'язку із цим підвищується значення ефективної роботи інституту банкрутства, законодавство щодо якого нещодавно зазнало своєї першої кодифікації.

Кодифікація законодавства про банкрутство (неплатоспроможність) неможлива без принципів права. Вони допомагають зрозуміти сутність відносин банкрутства (неплатоспроможності), а також структуру побудови всього механізму процедури.

Проблеми формування принципів конкурсного процесу в Україні були предметом дослідження таких вчених, як А. Бутирський, В. Джуно, Б. Поляков, П. Пригуза, В. Радзивілюк, та інших.

Однак їхні дослідження в основному мали місце в період чинності Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Після проведеної у 2018 році кодифікації законодавства про банкрутство виникла необхідність у продовженні наукових досліджень щодо принципів відносин банкрутства (неплатоспроможності). Не малу роль у цьому відіграла й судово практика Верховного Суду, яка стала розробляти принципи вказаних відносин.

Всі ці обставини обумовлюють необхідність здійснення наукового дослідження зазначеного питання.

Метою статті є розкриття сутності та ознак принципу всеспільності як основоположного (базисного) принципу відносин банкрутства (неплатоспроможності) та формулювання відповідного поняття.

Вклад основного матеріалу. Як відмічали фундатори національного конкурсного процесу професори Б. Поляков та В. Радзивілюк, принципи, як основні ідеї або положення, є тим будівельним каркасом, що крім плюсу правові норми, які в ньому містяться. При цьому принципи відображають сутність самих правових норм, підкреслюючи їхню особливість і взаємозв'язок [1, с. 12].

Варто погодитись із думкою Зайчук О.В., що принципи відіграють роль орієнтирів у формуванні права. Зокрема, еволюція права походить від ідей до норм, потім через

реалізацію норм – до суспільної практики. Саме починаючи з появи ідей, а ідея досить часто формується у вигляді правового принципу, принцип визначає, наповнює розвиток права [2, с. 22].

При цьому, як зазначає Колодій А.М., виникнення принципів права, як загальносоціальних, є необхідною умовою наступного їх закріплення у вигляді юридичних принципів і норм, тому що свідчить про актуальність їх для суспільства і необхідність їх юридичного оформлення. Саме так у надрах громадянського суспільства, в межах правоутворення, за допомогою юридичної практики зароджуються нові юридичні принципи, що еволюційно відмінюють дію застарілих, не актуальних принципів [3, с. 42].

Завдяки принципам можна чітко зрозуміти сутність не лише тих чи інших правових категорій, а й самого нормативно-правового акта. І ця обставина відіграє важливу роль у правозастосовній діяльності. Тому не випадково в багатьох судових рішеннях поведінка учасників правовідносин, перед тим, як використовувати відповідну норму права, оцінюється через призму правових принципів.

У зв'язку із цим слушною є думка Беляневич О.А., що під впливом принципів права формуються і мотиви поведінки учасників суспільних відносин, оскільки принципи права існують не лише у формі нормативних приписів, але й як категорії професійної правосвідомості, атрибут правового мислення юриста, які так чи інакше обов'язково виявляють себе у процесі застосування норм права [4, с. 4].

Основні ідеї або принципи правового регулювання банкрутства почали формуватися ще в епоху Стародавнього Риму. Вже тоді в законодавчих актах цієї античної держави поступово в міру розвитку конкурсного процесу закладалися положення, які давали змогу ефективно розв'язувати проблеми неплатоспроможності в суспільстві.

Так, за Законами XII таблиць були закладені такі ідеї, як: конкуренція (конкурс) вимог кредиторів; судовий контроль; централізоване (державне) регулювання процедури погашення боргів тощо.

Закон Петелія (*Lex Poetelia*, 326 р. до н. е.) ввів відповідальність за борги не особою самого боржника, а його майном.

А Закон Юлія Цезаря *Julia Lex Cessione Bonorum* започаткував інститут *cessio bonorum*, за яким боржник

звільнявся від особистої відповідальності перед кредиторами в разі, якщо віддасть їм все своє майно [5, с. 150].

В епоху Нового часу вказані принципи були удосконалені, стосовно них були проведені наукові дослідження, що знайшло своє відображення в роботах відомих юристів. Великою популярністю користувалася праця іспанця Д. Франциско Сальгадо де Самоза «*Labyrinthus creditorum concurrentium ad litem per debitorem communem inter illos causatam*», *tomii duo* («Лабіринт кредиторів, конкуруючих у судовому процесі, ініційованому спільним для них боржником», у двох томах), яка вийшла у світ у 1651 році, а потім неодноразово перевидавалася.

Ця робота упродовж декількох віків залишалася фундаментальною, з неї черпали свої ідеї багато вчених світу, які цікавилися конкурсним процесом. Особливий інтерес для нас представляють основні ідеї, або положення конкурсного процесу, які були сформульовані цим геніальним ученим.

Насамперед те, що він диференціював чотири процеси, які виникали згідно із чинним на той час законодавством внаслідок неплатоспроможності боржника. Три із них мали приватний характер, а останній, четвертий, який ініціювався боржником, був спільним. Досліджуючи ці процеси, Сальгадо де Самоза якраз і сформулював низку ідей. Так, в основі всіх цих процесів – лише один спільний боржник. У приватних процесах беруть участь певна кількість кредиторів та не все майно боржника. Тут кредитори домовляються про розв'язання проблеми неплатоспроможності боржника шляхом різного роду відстрочень (мораторію), розстрочень, прощення або зарахування майном.

Завершення приватних процесів не призводило до погашення боргів кредиторів, які не брали в них участі.

Аналізуючи четвертий, або спільний процес, Сальгадо де Самоза зазначає: «*Quartum et ultimum genus concursus creditorum illud est, quando nempe causatur ab ipso debitore communi, convocando suos creditores per dimissionem et cessionem suorum bonorum, ut unusquisque juxta sui crediti praelationem et gradus prerogativam de illis satisfiat*» (том 1, pars 1, с. 1, § 6) [6, с. 2] («Четвертий та останній вид конкурсу кредиторів полягає в тому, що він ініціюється самим спільним боржником шляхом залишення або відступлення всього свого майна кредиторам з метою задоволення їхніх вимог із дотриманням пріоритетів та привілеїв») (том 1, частина 1, глава 1, § 6).

Спільний конкурсний процес (*judisium universale*) ініціювався самим боржником та передбачав передання всього свого майна не конкретним кредиторам, а певній спільності кредиторів.

Сам процес (*judisium universale*) за своєю суттю також носив спільний характер, ніби об'єднуючи в собі процеси, безпосередньо пов'язані з майном, переданим в управління спільності кредиторів добровільно самим боржником.

І, нарешті, спільний конкурсний процес (*judisium universale*) був судовим. Отже, ним керував суд. Аналізуючи у своїй геніальній роботі вказаний процес, Сальгадо де Самоза вивів його найважливіший та ключовий принцип під назвою «*communio*» (всеспільність).

«*Communio*» (всеспільність) включає в себе такі елементи:

- спільний боржник (*debitore communi*);
- спільне майно, яке відступив боржник (*bonorum communem*);
- спільні кредитори (*creditorum communem*);
- спільне судове провадження (*judisium universale*).

За своєю суттю принцип всеспільності – це свого роду правовий зв'язок, який охоплює кредиторів, боржника та його майно (рухоме, нерухоме, права, обов'язки), а також судове провадження.

Цей зв'язок має такі властивості: об'єднання; неподільність та нерозривність; публічність.

По-перше, всі кредитори об'єднуються навколо одного спільного для них боржника, щоб отримати задоволення своїх вимог з усього майна боржника, яке передано в управління суду. Сам суд об'єднує в одне спільне провадження всі вимоги та претензії до майна боржника. Таке провадження називалося *judicium universale* – всеспільне, або універсальне судове провадження.

По-друге, кредитори не можуть в обхід *judicium universale* боржника отримати задоволення своїх боргів або пред'явити свої вимоги в інші суди або в цей суд, але в іншу справу. Саме *judicium universale* також не може бути розділено або виділено в інші справи. Навпаки, *judicium universale* притягує до себе або об'єднує всі претензії або судові справи, які прямо чи опосередковано стосуються спільного майна боржника. *Judicium universale* – це комплексний судовий процес, який об'єднує в одне провадження всю сукупність питань, які пов'язані з розподілом спільного майна боржника та підлягають вирішенню судом.

Сальгадо де Самоза резонно відмітив: «*Et ideo judicium executionis bonorum debitoris merito dicitur universale, quia omnia debitoris bona, & omne patrimonium exscutatur, & totum respicit, & ut universale judicium ad se trahit quodlibet aliud judicium particulare*» (том 1, pars 1, с. 3, § 4) [6, с. 18] («І тому судове провадження щодо стягнення з майна боржника по праву називається універсальним, тому що все майно боржника та всі права, що стосуються цього майна, детально досліджуються, отже, всеспільне провадження притягує до себе будь-яке інше приватне провадження») (том 1, частина 1, глава 3, § 4).

По-третє, отримання кредиторами задоволення за своїми вимогами за рахунок майна боржника здійснюється спільно. Таке спільне задоволення можливе лише за участю державної влади – публічно. Для цього встановлюється спеціальний порядок реалізації кредитором своїх майнових прав під керівництвом суду. Так, зокрема, публікується оголошення для кредиторів для їх виклику до суду з метою заявлення ними своїх майнових вимог до боржника. «*At hic in iudicio concursus, tanquam universali et individuo, omnium citatio requiritur, quia omnibus credit bono debitor communis*» (том 1, pars 1, с. 1, § 54) [6, с. 8] («Але тут, в конкурсному процесі, як усеспільному, так і індивідуальному, вимагається виклик усіх (кредиторів, – прим. Р.П.), тому що спільний боржник відступає майно їм усім») (том 1, частина 1, глава 1, § 54).

Подальший розподіл майна боржника серед кредиторів здійснюється відповідно до переваг та привілеїв кожного з них.

Із цього приводу інший дослідник Нового часу Й. Бруннеман писав: «*Per concursum inducitur communio bonorum, ita ut uni prae aliis solutio fieri non possit, nisi notorium sit, unius creditoris privilegium& indigentia*» («Завдяки конкурсу виникає спільне майно, отже, оплата одному не може бути здійснена порівняно з іншими, якщо не відомі привілеї та потреби першого кредитора») [7, с. 16–17].

Водночас забезпечуються права боржника в частині добросовісного управління та розпорядження його майном, для чого суд призначає керуючого для цього управління, а сам дає згоду на реалізацію активів боржника.

У XVIII–XIX століттях відбувається бурхливий розвиток економіки, що не могло не позначитися на конкурсному законодавстві. У зв'язку із цим з'являються нові положення конкурсного процесу, пов'язані з досудовим порядком урегулювання боргів (досудова санація) та трансакційним банкрутством [8, с. 53].

Наприкінці XIX – на початку XX століття у зв'язку з концентрацією капіталу та появою крупних промислових об'єднань у конкурсному процесі з'явилася тенденція до реорганізаційних (санаційних), а не ліквідаційних процедур, що виводило конкурсний процес на більш високий рівень та, відповідно, потребувало вироблення наукових

ідей щодо фінансового оздоровлення господарюючого суб'єкта боржника [8, с. 67–69].

Тому не випадково перші наукові монографії з конкурсного процесу в незалежній Україні мали врахувати ці явища та пов'язати їх із чинним на момент написання цих праць законодавством про банкрутство.

Проблема полягала в тому, що в той час наука українського національного конкурсного процесу не давала відповіді на такі запитання: чому стосовно боржника відкривається лише одна справа про банкрутство; чому у справі бере участь тільки один боржник, а не більше, наприклад, як у солідарному зобов'язанні; чому викликаються у справу всі кредитори боржника; чому кредитори не можуть отримати задоволення від боржника за своїми вимогами в інших судових провадженнях тощо. Та й сам Закон України «Про банкрутство» в редакціях 1992 та 1999 років взагалі не містив жодних принципів конкурсного процесу. Таким чином, закон про банкрутство пояснював, як має працювати сам механізм банкрутства, а сама його сутність залишалася невідомою.

Це призводило до «сліпого» копіювання законів про банкрутство інших країн та епох, а також необдуманого внесення змін до відповідних українських законів. Як наслідок – до значних збитків для економіки держави.

Один із фундаторів національного конкурсного процесу професор Поляков Б.М. у 2003 році сформулював п'ять принципів правового регулювання відносин неспроможності (банкрутства):

- 1) пріоритет Закону про банкрутство перед іншими нормативними актами;
- 2) загальність;
- 3) збереження господарюючого суб'єкта за можливості відновити його платоспроможність;
- 4) ліквідація майна боржника за неможливості збереження підприємства із метою справедливого та організованого погашення вимог кредиторів;
- 5) державне регулювання відносин неспроможності [9, с. 14].

Нашу увагу привертає принцип всеспільності, який був запозичений Поляковим Б.М. із вказаної праці Сальгадо де Самоза та описаний у працях теоретиків конкурсного процесу XIX століття. На жаль, вчений невдало переклав його з латини на українську мову, назвавши «принцип загальності», а не «принцип всеспільності».

Цей принцип, як писав Поляков Б.М., являє собою «наріжний камінь», на якому базуються відносини неспроможності і завдяки якому проводиться межа між виконавчим провадженням і відносинами неспроможності. Загальності властиві такі риси: участь усіх кредиторів, єдина (спільна) справа про банкрутство, єдине майно (ліквідаційна маса), зовнішнє керування майном боржника, контроль і керування господарського суду над діями учасників процедури банкрутства та ін. [9, с. 14].

Поляков Б.М. вперше з-поміж науковців України виділив риси принципу загальності (всепільності, – прим. Р.П.), який, на думку вченого, у зв'язку з розвитком сучасних економічних відносин зазнав деяких змін.

Перш за все це:

- припущення ліквідації, а не сама ліквідація господарюючого суб'єкта;
- все майно боржника стає ліквідаційною (конкурсною) масою, право розпорядження (управління) якою переходить до арбітражного керуючого та комітету кредиторів. Виключення становить процедура розпорядження майном, де майно все ще залишається в розпорядженні боржника;
- до участі у справі запрошуються через відповідне оголошення кредитори, які заявляють свої вимоги до суду, а у випадку ліквідації боржника додатково приєднуються до справи інші (поточні) кредитори;
- в одному спільному провадженні розглядаються питання, які стосуються майна боржника: заяви кредито-

рів; вимоги щодо визнання угод недійсними, де є зацікавленість, тощо;

- погашення вимог кредиторів здійснюється виключно через процедуру неспроможності;

- умови мирової угоди або плану санації обов'язкові для виконання для усіх кредиторів боржника незалежно від їхньої участі у справі про банкрутство [10, с. 48–50].

Слід зазначити, що Поляков Б.М. максимально близько підійшов до розв'язання сутності принципу всеспільності. Чому максимально?

Тому що він чітко не назвав підгрунтя принципу всеспільності. Скоріше за все, причиною послугувало те, що в період написання монографії не було можливості ознайомитися з оригіналами наукових праць класиків конкурсного процесу Нового часу, зокрема з книгою Сальгадо.

Спроби сформулювати принципи конкурсного процесу двічі робив В. Джунь. Найбільший інтерес для нас являє принцип конкурсного імунітету, сформульований ученим.

Із цього приводу професор Поляков Б.М. зазначав, що, на думку вченого (В. Джуня, – прим. Р.П.), принцип конкурсного імунітету полягає в тому, що кожен із кредиторів не має права задовольнити свої вимоги до боржника не інакше як у межах вже відкритого провадження у справі про неспроможність [10, с. 43].

Далі Поляков Б.М. робить висновок, що конкурсний імунітет та обов'язковість рішень більшості кредиторів – це окремі риси принципів правового регулювання відносин неспроможності [10, с. 44].

Оцінюючи принцип конкурсного імунітету через призму праці Сальгадо де Самоза, ми бачимо, що це лише одна складова частина або одна з ознак принципу всеспільності.

При цьому В. Джунь випустив з уваги правовий зв'язок «сम्मуніо», який охоплює кредиторів, боржника та його майно, а також саму справу про банкрутство. А причина полягає в тому, що майно боржника знаходиться у віданні суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство.

У подальшому В. Джунь змінив свою позицію із цього питання, вважаючи конкурсний імунітет не принципом, а частиною процесуальних конструкцій або поняттям процедури неспроможності. Як він писав, конкурсна організація провадження зі справ про неспроможність має системуутворюючі властивості, оскільки визначає основні процесуальні конструкції та поняття, такі як конкурсний імунітет, мораторій на задоволення вимог кредиторів (конкурсний мораторій), конкурсна маса, конкурсні кредитори тощо. Зазначені конструкції та поняття фактично матеріалізують колективний характер задоволення індивідуальних вимог кредиторів у провадженні зі справ про неспроможність [11, с. 216–217].

Із наведеної характеристики конкурсної організації ми бачимо, що мова йде лише про опис деяких властивостей того самого принципу всеспільності.

Водночас, описуючи такі властивості, В. Джунь, як і Б. Поляков, залишив без відповіді питання щодо сутності цього принципу.

Фундатор національного конкурсного процесу В. Радзивілюк також не оминула увагою принципи права банкрутства. Деякі сформульовані нею принципи за своєю суттю є ознаками того самого принципу всеспільності. Це принципи: реалізації відносин банкрутства (неспроможності) у певній процесуальній формі (в межах провадження у справі про банкрутство); наявності у боржника декількох кредиторів (колективного або асоційованого кредитора) або збігу вимог кредиторів на майно боржника; усунення випадкових переваг одного кредитора перед іншими кредиторами боржника. Кредитори позбавляються можливості здійснювати свої права в іншому, крім визначеного законом порядку; рівномірного та розмірного

задоволення вимог усіх кредиторів неспроможного боржника із належного йому майна; єдиного, неподільного об'єкта задоволення [12, с. 25].

Як справедливо підкреслив Колодій А.М., важливою ознакою принципів права є спосіб їх матеріалізації у праві. Загальновідомо, що розрізняють два способи вираження принципів права: безпосереднє формулювання їх у нормах права (текстуальне закріплення) і виведення принципів права зі змісту нормативно-правових актів (змістовне закріплення) [3, с. 43].

Так, Закон про банкрутство в редакції від 18 січня 2013 року [13] закріпив низку норм, які за своєю суттю стали яскравіше відображати ознаки принципу всеспільності. Це пріоритет Закону про банкрутство перед іншими законодавчими актами щодо регулювання відносин, пов'язаних з банкрутством (частина 2 статті 2); розгляд судом, у провадженні якого знаходиться справа про банкрутство, майнових спорів до боржника (частини 4, 5 статті 10); пред'явлення та задоволення вимог кредиторів здійснюється виключно в порядку, передбаченому законом про банкрутство та в межах провадження у справі про банкрутство; арешт та інші обмеження стосовно майна боржника можуть бути застосовані виключно судом у провадженні у справі про банкрутство (частина 15 статті 16); звернення стягнення на майно з метою задоволення вимог кредиторів, на які не розповсюджує свою дію мораторій на задоволення вимог кредиторів, здійснюється виключно за ухвалою суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство (частина 5 статті 19) та інші.

Кодекс України з процедур банкрутства 2018 року [14] продовжив цю естафету.

Тут слід виділити такі норми, як про: застосування положень Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів з урахуванням особливостей КзПБ (частина 2 статті 2); розгляд спорів, стороною яких є боржник, у провадженні у справі про банкрутство (стаття 7); відповідальність органів управління боржника за неподання в місячний строк заяви про відкриття справи про банкрутство у випадку загрози неплатоспроможності (частина 6 статті 34); погашення вимог кредиторів, які не звернулися до суду, при закритті справи про банкрутство (частина 4 статті 90) та інші.

Що стосується процедури неплатоспроможності фізичних осіб, то професори Б. Поляков та В. Радзивілюк виділяли п'ять принципів, які максимально висвітлюють всю сутність інституту неплатоспроможності фізичних осіб. Це принципи: економічності; неоплатності; пріоритету процедури реструктуризації боргів; виключності процедури погашення боргів; добросовісності [1, с. 15].

На жаль, серед наведених авторами принципів не згадується принцип всеспільності, хоча його конструкція навіть яскравіше, ніж стосовно юридичних осіб, простежується в структурі інституту неплатоспроможності фізичних осіб. Наприклад, ініціювання справи про неплатоспроможність виключно боржником (частина 1 статті 116); розпорядження арбітражним керуючим усім майном боржника, що належить йому на праві власності (частина 4 статті 131); звільнення від боргів при завершенні процедури погашення боргів (частина 1 статті 134) та інші.

Верховний Суд також не залишився осторонь у виробленні принципів конкурсного процесу. Практично в кожній постанові вищої судової інстанції чи використовується чийсь сформульований принцип, чи виводиться новий принцип, чи згадується попередній.

Це, звісно, значно підвищує ефективність правозастосування, полегшує аналіз правових норм та мотивування судового рішення. Такі судові акти в подальшому використовують як зразок не лише суди нижчих інстанцій, а й учені у своїх дослідженнях.

У розрізі зазначеного В. Погребняк та О. Гаврилюк, К. Смолів та Д. Попков провели аналіз таких судових

рішень. При цьому вчені писали про принципи, які сформулював і використовує Верховний Суд: концентрації в межах справи про банкрутство всіх спорів; судового нагляду у відносинах неплатоспроможності та банкрутства; процесуальної економії у справі про банкрутство; безсумнівної повноти дій ліквідатора в ліквідаційній процедурі; «незмінності складу суду» у справах про банкрутство; конкурсного імунітету кредиторів; процесуального плюралізму; узгодженості нормативних приписів права із суміжними інститутами права тощо [15, с. 42–45]; [16, с. 275–280]; [17].

При всій повазі до Верховного Суду, слід підкреслити, що формулювання чи виведення нових наукових принципів за результатами розгляду касаційних скарг у силу статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», статті 315 Господарського процесуального кодексу України не входить до компетенції вищої судової інстанції. Це по-перше.

По-друге, сам процес правозастосовної діяльності суду хоча і використовує деякі методи наукових досліджень, однак науково здійснюється поверхово. Тут не використовуються повною мірою історичний або міжнародний досвід і загалом дискусія з цієї проблематики із вченими.

По-третє, сама правозастосовна діяльність хоча і має деякі подібні риси з науковою, однак у неї зовсім інші задачі. Вони полягають у вирішенні спору шляхом встановлення фактичних обставин між сторонами та застосування до відносин, що склалися, відповідної правової норми. Саме в цій площині й відбувається тлумачення норм із оцінкою конкретних обставин справи.

Якщо уважно придивитися до назв принципів, які сформував Верховний Суд, то можна без особливих зусиль побачити, що більшість із них за своєю суттю є складовими частинами або ознаками того самого принципу всеспільності. Іншими словами, змінюються тільки назви та кількість принципів.

Цей висновок знаходить своє підтвердження в постанові Великої Палати Верховного Суду від 22 листопада 2022 року у справі № 910/6355/20, де в пункті 8.19 було зазначено, що одним із принципів банкрутства є концентрація в межах цієї процедури різних спорів за участю боржника (принцип усезагальності, універсальності). Так, спори, стороною в яких є боржник, розглядаються господарським судом за правилами, передбаченими Господарсько-процесуальним кодексом України, з урахуванням особливостей, визначених статтею 7 КЗПБ (частина перша статті 7 цього Кодексу). Згідно із цим принципом з моменту виникнення відносин неплатоспроможності до участі у справі про банкрутство закликаються всі кредитори боржника під страхом втрати можливості задовольнити свої вимоги [18].

Як убачається із наведеного висновку, Верховний Суд невідло навів принцип *communio*, або *universale* із латині українською, як і професор Б. Поляков, який назвав його принципом «усезагальності та універсальності». Звичайно, за змістом це – «всеспільність».

На жаль, Верховний Суд ставить знак рівності між принципом концентрації, відповідно до якого розглядаються всі спори, які стосуються майна боржника, і самим принципом всеспільності. За своїм змістом сформульований Верховним Судом принцип концентрації, як зазначалося вище, є лише складовою принципу всеспільності, при чому тією, яка стосується спільного провадження, або *iudicium universale*.

Принцип всеспільності ширший за своєю суттю та охоплює як майно боржника, вимоги кредиторів, так і саме судове провадження. Іншими словами, принцип всеспільності включає в себе не лише вирішення спорів, які стосуються майна боржника, а й установлення пасиву (розгляд вимог кредиторів) та активу (виявлення, інвентаризація та оцінка) боржника, задоволення вимог кредиторів через

процедуру санації або ліквідації шляхом експлуатації або продажу активів боржника тощо.

Але навіть при всій чисельності та безлічі сформульованих у судових рішеннях принципів, де лише описуються самі ознаки або риси принципу всеспільності, ми, на жаль, також не знаходимо відповіді на головне питання: що ж є їх основою? Згадка в рішеннях, «що так вимагає процедура банкрутства», говорить лише про науково-правовий глухий кут.

І тому, не випадково, Велика Палата Верховного Суду в одній зі своїх справ порахувала, що позови про стягнення на користь господарюючого суб'єкта, відносно якого відкрито справу про банкрутство, збитків, моральної шкоди, інфляційних втрат, процентів річних із державної податкової служби, є публічно-правовим спором та не повинні розглядатися у відокремленому провадженні справи про банкрутство, отже, підсудні адміністративним судам.

На думку вищої судової інстанції, такі вимоги стосуються перевірки законності дій суб'єкта владних повноважень, тому мають публічно-правовий характер та повинні розглядатися саме за правилами адміністративного судочинства (постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 квітня 2023 року у справі № 320/12137/20) [19].

Не будемо оцінювати рішення вищої судової інстанції з позиції законності. Для нас важливо оцінити його через призму принципу всеспільності.

Всеспільність, як зазначалося вище, – це правовий зв'язок між спільним боржником, його майном, кредиторами та судовим провадженням.

При цьому майно, відступлене боржником під нагляд та контроль суду, має характер спільного. До складу майна включається як рухоме, так і нерухоме майно, права та обов'язки, а також майнові інтереси.

Саме суд через *judicium universale* здійснює керівництво конкурсним процесом. Суд встановлює не лише грошові вимоги кредиторів, а й актив боржника. При цьому формування спільного майна або ліквідаційної маси здійснюється в процедурі банкрутства безперервно, аж до погашення вимог кредиторів чи закриття справи.

І тому законодавець, наслідуючи принцип всеспільності, наділив виключно господарський суд правом розглядати у відокремленому провадженні всі спори стосовно майна боржника, без будь-якої диференціації, що залежить від суб'єкта правовідносин або характеру спору (стаття 7 КзПБ).

У зв'язку із наведеним не можна не погодитися з думкою Козиревої В.П., що завдання господарського суду «на сучасному етапі полягає не в керівництві процедурою банкрутства, а в перевірці відповідності законодавству дій тих чи інших учасників» [20, с. 36].

Звертає на себе увагу окрема думка в зазначеній вище справі майже половини суддів Великої Палати Верховного Суду, що має свідчити про суттєву неоднозначність при ухваленні зазначеного судового рішення. Так, у ній судді, які не погоджуються з ухваленим рішенням, наводять як свій аргумент принцип концентрації, відповідно до якого всі спори, які стосуються майна боржника, підлягають розгляду в межах справи про банкрутство [21].

За своєю суттю наведений принцип концентрації, як уже зазначалося, – це складова або одна з ознак принципу всеспільності.

Такий аргумент суддів є правильним, адже необхідність розгляду такого спору у справі про банкрутство якраз і ґрунтується на принципі всеспільності.

В основі цього принципу лежить спільне майно боржника. Оскільки вимоги про стягнення з податкової служби збитків та моральної шкоди є правами, то вони є майном боржника та, відповідно, включаються до ліквідаційної маси.

І якщо би вказані судді при ухваленні рішення навели як доводи принцип всеспільності та його складову

judicium universale стосовно правового статусу спільного майна боржника, то ситуація могла б, напевно, змінитися. Адже строки проведення тієї ж процедури ліквідації обмежені законом та продовженню судом не підлягають.

Тепер настав час відповіді на запитання про підґрунтя принципу всеспільності.

Отже, можемо стверджувати, що в основі принципу всеспільності лежить якраз давньоримський «*cessio bonorum*», тобто відступлення боржником усього свого майна кредиторам під нагляд та контроль суду. При цьому сама справа про банкрутство, в якій відступлене все майно боржником, має статус *judicium universale*.

Саме в цьому провадженні будуть задовольнятися всі вимоги кредиторів, а також будь-які претензії будь-якої особи на відступлене боржником майно, яке стає спільним та отримало в сучасному українському законодавстві про банкрутство назву «конкурсна (ліквідаційна) маса».

В обхід *judicium universale* жоден суб'єкт не отримає задоволення з конкурсної (ліквідаційної) маси. Ось чому відкривається лише одна справа про банкрутство та стосовно лише одного боржника. Тому кредитори, у яких є спільний боржник, зобов'язані під страхом втрати свого майнового права заявити свої вимоги в *judicium universale*.

Саме в цьому провадженні перевіряється та спростовується обґрунтованість самих вимог кредиторів або претензій до конкурсної маси. Ігнорування принципу всеспільності, зокрема його складової *judicium universale*, тягне втрату майнового права до конкурсної маси зацікавленої особи.

Слід також зазначити, що деякі принципи, які використовуються Верховним Судом, давно були сформульовані українськими вченими. Так, принцип конкурсної імунітету кредиторів був виведений В. Джунем, а принцип загальності – Б. Поляковим.

На жаль, тенденція використання наукових принципів судовими інстанціями без посилання на авторів цих принципів вже призвела до негативних наслідків.

Тепер у наукових працях посилаються не на дійсного автора, який науково довів та підтвердив у статтях, монографіях або дисертаціях як назву, так і зміст цього принципу, а на судові рішення, де описаний цей принцип при мотивації ухвалення акта.

Наприклад, можна послатися на Д. Попкова, який у своїй статті писав, що вказаний принцип (концентрації, – прим. Р.П.), який у пункті 8.19 постанови Великої Палати Верховного Суду у справі від 16 листопада 2022 року № 910/6355/20 красномовно названий також «принципом усезагальності, універсальності», був і залишається актуальним об'єктом як наукових досліджень, так і предметом тлумачення касаційної інстанції [17].

На наш погляд, це явище може тягнути за собою порушення авторських прав та академічну недобросовісність.

Для усунення такої проблеми необхідно внести зміни до Господарського процесуального кодексу України, доповнивши статті, які стосуються змісту судових рішень.

У статті 238 частину 4 доповнити новим пунктом 7 у такій редакції: «наукові положення з обов'язковим посиланням на їх автора».

У статті 282 в частині 1 пункту 3 підпункт г) викласти в такій редакції: «висновків за результатами розгляду апеляційної скарги з посиланням на наукові положення з обов'язковою вказівкою на їхнього автора, а також на норми права, якими керувався суд апеляційної інстанції».

У статті 315 в частині 1 пункту 3 підпункт в) викласти в такій редакції: «висновків за результатами розгляду касаційної скарги з посиланням на наукові положення з обов'язковою вказівкою на їхнього автора, а також на норми права, якими керувався суд».

Виходячи з викладеного вище, можна виділити такі **ознаки принципу всеспільності**.

По-перше, має місце наявність конкуренції вимог кредиторів (один або більше), яка проявляється в несплатоспроможності або її загрози в їхнього спільного боржника. Всіх кредиторів об'єднує їхній спільний боржник.

По-друге, боржник відступає все своє майно кредиторам за допомогою ініціювання власного провадження про банкрутство (неплатоспроможність). Таке відступлення припускається, якщо заявником відкриття справи виступає кредитор.

По-третє, відступлене боржником майно набуває статусу спільного, право користування (експлуатації) та розпорядження яким під контролем суду і представницьких органів кредиторів належить арбітражному керуючому.

По-четверте, для розподілу (реалізації та оплати) або користування (експлуатації) спільним майном до суду за допомогою відповідного оголошення викликаються кредитори, які в установлений строк мають заявити свої вимоги. Відсутність кредиторів та, відповідно, конкурсу або конкуренції їхніх вимог не дає життя процедурі банкрутства. І в таких випадках провадження у справі закривається, якщо воно було ініційовано боржником.

По-п'яте, кредитори, чії вимоги визнані судом, являють собою спільність, яку об'єднують грошові претензії до спільного боржника. Спільна думка кредиторів знаходить своє вираження в їхніх представницьких органах (збори, комітет кредиторів).

По-шосте, задоволення вимог кредиторів здійснюється арбітражним керуючим згідно з черговістю та привілеями із подальшим підтвердженням правомірності виплат судом.

По-сьоме, контроль та керівництво над конкурсним процесом здійснює суд у порядку *judicium universale* (універсального судочинства). *Judicium universale* індивідуальне та, відповідно, неподільне. Воно всеспільне і всеохоплююче та містить у собі безліч інших проваджень.

Judicium universale – це комплексний судовий процес, який об'єднує в одну процедуру всю сукупність проваджень стосовно питань, вимог, претензій та спорів, пов'язаних із надзором, контролем, розподілом або експлуатацією спільного майна боржника, що підлягають вирішенню судом.

Як зазначалося вище, «*universale iudicium ad se trahit quodlibet aliud iudicium particulare*» (том 1, pars 1, с. 3, § 4) [6, с. 18] (універсальне судочинство притягує до себе будь-яке інше приватне провадження) (том 1, частина 1, глава 3, § 4).

Із наведених ознак можна сформулювати принцип всеспільності. **Всеспільність – це такий принцип**, за яким спільність кредиторів в універсальному судовому провадженні за допомогою арбітражного керуючого та під судовим наглядом має право задовольнити відповідно до черговості та привілеїв свої заявлені та визнані судом вимоги за рахунок спільного майна, відступленого їхнім спільним боржником.

Для підвищення ефективності правозастосовної діяльності слід закріпити принцип всеспільності у виді статті 2-1 КзПБ такого змісту:

«Стаття 2-1. Всеспільність провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність).

Провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) ґрунтується на принципі всеспільності.

Всеспільність – це такий принцип, за яким спільність кредиторів в універсальному судовому провадженні за допомогою арбітражного керуючого та під судовим наглядом має право задовольнити відповідно до черговості та привілеїв свої заявлені та визнані судом вимоги за рахунок спільного майна, відступленого їхнім спільним боржником та включеного до конкурсної (ліквідаційної) маси.

Універсальне судове провадження передбачає наявність виключно в межах однієї справи про банкрутство (неплатоспроможність) боржника необмеженого кола

проваджень майнового (грошового) чи немайнового характеру щодо розгляду заяв, клопотань або вирішення спорів стосовно майна (рухомого чи нерухомого; прав та обов'язків; майнових інтересів) боржника, яке включене до конкурсної (ліквідаційної) маси.

Таке провадження всеохоплююче, неподільне та нерозривне».

Слід зазначити, що сучасна процедура банкрутства опирається на один основний принцип та на низку другорядних. Основний принцип – це принцип всеспільності. Він природньо продовжує зберігатися. Це ніби стовбур дерева, на якому ростуть гілки у виді інших другорядних, але потрібних принципів, які, урахувавши низку факторів, можуть з'являтися та зникати. Вони доповнюють та посилюють основний принцип, корегуючи його дію залежно від пріоритету або задач законодавця.

Таких принципів учені виділяють безліч. На наш погляд, до принципів, які найбільше стосуються всеспільності як додаткові, зокрема, слід віднести: добросовісність, пріоритет процедури санації (реструктуризації боргів) та економічність. Ці принципи були вперше сформульовані професорами Б. Поляковим та В. Радзивілюк [1, с. 15].

Принцип добросовісності.

Принцип добросовісності стосується як боржника, так і інших учасників справи про банкрутство (неплатоспроможність).

Для боржника суть цього принципу полягає в тому, що лише добросовісний боржник має право на пільги, передбачені КзПБ.

Якщо, скажімо, боржник – фізична особа зловживає своїми правами шляхом відчуження своїх активів до відкриття справи про банкрутство, то суд може закрити справу про неплатоспроможність (частина 7 статті 123 КзПБ).

Певною мірою такий принцип доречний і для банкрутства юридичних осіб.

Недобросовісна поведінка боржника – юридичної особи хоча й не призводить до закриття справи, однак тягне: визнання угод недійсними зі спеціальних підстав (стаття 42 КзПБ), припинення повноважень, солідарну або субсидіарну відповідальність керівника або органів управління боржника (частина 6 статті 34; частина 2 статті 40; частина 12 статті 44; частина 2 статті 61 КзПБ) тощо.

Арбітражний керуючий також повинен добросовісно виконувати свої повноваження та не зловживати своїми правами. Це, зокрема, знаходить своє відображення у здійсненні ліквідатором усієї повноти дій, спрямованих на виявлення та повернення активів боржника (частина 1 статті 65 КзПБ).

Порушення принципу добросовісності тягне відсторонення арбітражного керуючого від виконання ним повноважень (частина 4 статті 28 КзПБ).

Стосовно кредиторів принцип добросовісності проявляється не так чітко, як для боржника або арбітражного керуючого. Недотримання цього принципу для кредитора також тягне настання низки несприятливих правових наслідків.

Наприклад, неподання в установлений строк заяви із грошовими вимогами до боржника тягне втрату або права голосу в представницьких органах кредиторів (частина 4 статті 45 КзПБ), або майнового права як такого (частина 4 статті 90 КзПБ).

Принцип пріоритету процедури санації для юридичних осіб та реструктуризації боргів для фізичних осіб.

Суть цього принципу полягає у фінансовому оздоровленні боржника, а якщо він є юридичною особою, то і в збереженні його як такого.

Цей принцип вперше виник у Законі про банкрутство в редакції 1999 року, де відновлення платоспроможності боржника має пріоритет над його ліквідацією. У цьому

Законі в редакції від 22 грудня 2011 року такий пріоритет ще більше посилюється, що проявилось в можливості суду самостійно, за певних умов, вводити процедуру санації (частина 5 статті 27). А якщо вже була введена ліквідація боржника, то Закон передбачав можливість трансформації (переходу) в санацію (частина 2 статті 37).

Кодекс України з процедур банкрутства в редакції від 18 жовтня 2018 року позбавив суд як права на самостійне введення процедури санації, так і права на трансформацію з ліквідації в санацію. Ці нововведення за своєю суттю призвели до зникнення вказаного принципу стосовно юридичних осіб.

Для громадян, навпаки, принцип пріоритету процедури реструктуризації боргів став ключовим. Така процедура вводилася одразу з відкриттям справи про неплатоспроможність, тільки саме фінансове оздоровлення виникає з моменту затвердження плану реструктуризації боргів (стаття 127 КзПБ). При цьому процедура погашення боргів стала вводитися при неможливості узгодити умови фінансового оздоровлення або невдалих результатах виконання плану реструктуризації (частина 11 статті 126; частина 3 статті 129 КзПБ).

Кодекс України з процедур банкрутства в редакції від 20 березня 2023 року повернув право трансформації процедури ліквідації в санацію. При цьому навіть у випадку відмови судом у такій трансформації збори кредиторів або ліквідатор можуть повторно ініціювати це питання (частина 2 статті 58 КзПБ).

Таким чином, можемо стверджувати про повернення законодавцем принципу пріоритету санації над ліквідацією для юридичних осіб.

Принцип економічності.

Процедура банкрутства (неплатоспроможності), яка виникає внаслідок фінансових труднощів у боржника, передбачає наявність принципу економічності. Суть принципу економічності полягає в тому, щоби витрати на її проведення були найнеобхіднішими та мінімальними. Інакше кредиторам буде економічно не вигідно брати участь у процедурі банкрутства (неплатоспроможності), що буде призводити до зловживань із боку боржника та арбітражного керуючого. У зв'язку із цим законодавець встановив найменші розміри ставок судового збору, які не залежать від розміру грошових вимог. Так, у силу пункту 10 частини 2 статті 4 Закону України «Про судовий збір» [22] за подання заяв із грошовими вимогами до боржника кредитори сплачують всього 2 прожиткові мінімуми для працездатних осіб.

Законодавець також установив чіткі розміри основної та додаткової винагороди арбітражного керуючого і джерела оплати. Як правило, така винагорода погашається за рахунок заявника у справі про банкрутство (неплатоспроможність), а вже потім – боржника (стаття 30 КзПБ).

У виняткових випадках, як свідчить судова практика, джерелом оплати винагороди в процедурі ліквідації (погашення боргів) можуть стати кредитори за умови об'єктивної неможливості погасити її за рахунок боржника, встановлення виконання ліквідатором (керуючим реалізацією) всієї повноти дій, спрямованих на виявлення та повернення активів боржника і незловживання своїми правами.

Таким чином, завдяки цьому принципу кредитор вирішує, наскільки йому доцільно брати або не брати участь у справі про банкрутство.

На підставі проведеного дослідження можна дійти **таких висновків.**

1. Доведено, що вчений Нового часу іспанець Сальгадо де Самоза вперше з-поміж науковців вивів найважливіший та ключовий принцип конкурсного процесу, який отримав назву «*communio*» (всеспільність).

«*Communio*» (всеспільність) включає в себе такі елементи:

- спільний боржник (*debitore communi*);
- спільне майно, яке відступив боржник (*bonorum communem*);
- спільні кредитори (*creditorum communem*);
- спільне судове провадження (*judisium universale*).

2. Аргументовано, що за своєю суттю принцип «*communio*» (всеспільність) – це свого роду правовий зв'язок, який охоплює кредиторів, боржника та його майно (рухоме, нерухоме, права, обов'язки), а також судове провадження.

Цей зв'язок має такі властивості: об'єднання; неподільність та нерозривність; публічність.

3. Обгрунтовано, що в основі принципу всеспільності лежить давньоримський «*cessio bonorum*», тобто відступлення боржником всього свого майна кредиторам під нагляд та контроль суду. При цьому сама справа про банкрутство, в якій відступлено все майно боржником, має статус *judicium universale*.

4. Аргументовано, що тенденція використання наукових принципів судовими інстанціями без посилання на авторів цих принципів може призвести до негативних наслідків у виді порушення авторських прав та до академічної недобросовісності. Для усунення такої проблеми пропонується внести зміни до Господарського процесуального кодексу України, доповнивши статті, які стосуються змісту судових рішень.

5. Виявлено ознаки принципу всеспільності: наявність конкуренції вимог кредиторів (один або більше) у спільного боржника; відступлення боржником усього свого майна кредиторам; відступлене боржником майно набуває статусу спільного, право користування (експлуатації) та розпорядження яким під контролем суду і представницьких органів кредиторів належить арбітражному керуючому; для розподілу (реалізації та оплати) або користування (експлуатації) спільним майном до суду за допомогою відповідного оголошення викликаються кредитори; кредитори, чії вимоги визнані судом, являють собою спільність, яку об'єднують грошові претензії до спільного боржника; спільна думка кредиторів знаходить своє вираження в їхніх представницьких органах (збори, комітет кредиторів); задоволення вимог кредиторів здійснюється арбітражним керуючим згідно із черговістю та привілеями з подальшим підтвердженням правомірності виплат судом.

6. Доведено, що контроль та керівництво над конкурсним процесом здійснює суд у порядку *judicium universale* (універсального судочинства). *Judicium universale* індивідуальне та, відповідно, неподільне. Воно всеспільне і всеохоплююче та містить у собі безліч інших проваджень.

7. Запропоновано ввести поняття *judicium universale*, або спільного судового провадження. Це комплексний судовий процес, який об'єднує в одну процедуру всю сукупність проваджень стосовно питань, вимог, претензій та спорів, пов'язаних із надзором, контролем, розподілом або експлуатацією спільного майна боржника, що підлягають вирішенню судом.

8. Сформульовано поняття принципу всеспільності як принципу, за яким спільність кредиторів в універсальному судовому провадженні за допомогою арбітражного керуючого та під судовим наглядом має право задовольнити відповідно до черговості та привілеїв свої заявлені та визнані судом вимоги за рахунок спільного майна, відступленого їхнім спільним боржником.

Для підвищення ефективності правозастосовної діяльності запропоновано закріпити принцип всеспільності у виді окремої статті 2-1 КзПБ.

9. Доведено, що сучасна процедура банкрутства опирається на один із основних принципів та низку другорядних. Другорядні принципи залежно від деяких факторів можуть з'являтися та зникати. Вони доповнюють і посилюють основний принцип, корегуючи його дію залежно

від пріоритету або задач законодавця. До додаткових принципів усеспільності слід віднести добросесність, пріоритет процедури санації (реструктуризації боргів) та економічність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поляков Б., Радзивілюк В. Принципи інституту неплатоспроможності фізичних осіб. *Право України*. 2022. № 7. С. 11–22.
2. Зайчук О.В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. С. 22–28. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63854/04-Zaychuk.pdf?sequence=1> (дата звернення: 21.10.2023).
3. Колодій А.М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. С. 42–46. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63807/08-Kolodiy.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.10.2023).
4. Бебяневич О.А. Принцип пропорційності у господарському праві. *Економіка та право*. 2019. № 1 (52). С. 3–10. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/есрг_2019_1_2.pdf (дата звернення: 21.10.2023).
5. Поляков Р. Виникнення конкурсного процесу фізичних осіб та окремих його елементів у Стародавньому Римі. *Право України*. 2022. № 7. С. 139–152.
6. D. Francisci Salgado de Somoza. Labyrinthus creditorum concurrentium ad litem per debitorem communem inter illos causatam, tomus primus, Sumptibus Laurentii Anisson, M. DC. LIV. 628 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=u6OHlr7u5kkC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 19.10.2023).
7. Bunnemann J. De processu concursus creditorum. Schrey & Hartmanus, 1707. С. 207. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=dOBRAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 21.10.2023).
8. Поляков Р.Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження : монографія. Київ : Юрид. вид-во «Право України», 2023. 472 с.
9. Поляков Б.М. Правові проблеми регулювання неспроможності (банкрутства) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Донецьк, 2003. 30 с.
10. Поляков Б.М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 440 с.
11. Джузь В.В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні : монографія. Київ : Юридична практика, 2006. 384 с.
12. Радзивілюк В. Метод, принципи та функції права банкрутства (неспроможності). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Юридичні науки*. 2010. № 82. С. 23–25. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VKNU_Yur_2010_82_9.pdf (дата звернення: 21.10.2023).
13. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у редакції від 18 січня 2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed201301186#Text> (дата звернення: 19.10.2023).
14. Кодекс України з процедур банкрутства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 21.10.2023).
15. Погребняк В., Гаврилюк О. Роль судової правотворчості у дубудові права: принципи права у справах про банкрутство. *Право України*. 2022. № 7. С. 23–51.
16. Смолів К.В. Принципи права неспроможності (банкрутства) в юридичній та судовій доктрині: постановка питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 269–283.
17. Попков Д. Принцип концентрації у справах про банкрутство: законодавче посилення чи status quo? *Судово-юридична газета*. 2023, 20 липня. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/276327-printsip-kontsentratsiyi-u-spravakh-pro-bankrutstvo-zakonodavche-posilennya-chi-status-quo> (дата звернення: 20.10.2023).
18. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 листопада 2022 р. у справі № 910/6355/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107732483> (дата звернення: 19.10.2023).
19. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 квітня 2023 року у справі № 320/12137/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110743564> (дата звернення: 19.10.2023).
20. Козирева В.П. Принципи правового регулювання неплатоспроможності та банкрутства. С. 34–39. URL: http://www.law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2008/statji_n3_8_2008/Kozireva_34.pdf (дата звернення: 21.10.2023).
21. Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду Катеринчук Л.Й., Власова Ю.Л., Гудими Д.А., Крет Г.Р., Лобойка Л.М., Мартева С.Ю., Пількова К.М., Ткача І.В., Уркевича В.Ю. стосовно постанови Великої Палати Верховного Суду від 13 квітня 2023 року у справі № 320/12137/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110808599> (дата звернення: 21.10.2023).
22. Закон України «Про судовий збір». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення: 20.10.2023).